

COLÒMBIA. CONTEXT SOCIAL I POLÍTIC

Juny de 2011

Aprovada la Llei de Víctimes i Restitució de Terres

Sense cap mena de dubte aquesta és la notícia més destacada dels darrers dies. El principal tema de l'agenda política nacional, la Llei de víctimes (que el propi president Santos havia radicat en el congrés com a símbol d'aquesta importància, i que després va ser fusionada amb l'altra proposta de Llei, la de restitució de terres), arribava al seu punt final. O millor dit: al seu punt inicial, perquè ara caldrà reglamentar-la, i sobretot, aplicar-la. I no serà fàcil.

El palau presidencial de Nariño es va vestir de gala per a l'ocasió, i el President Santos es va envoltar del Secretari General de les Nacions Unides, Ban Ki Moon, i de la comunitat internacional present en el país en l'acte de sanció de la Llei per afirmar que Colòmbia no està destinada ni a cent anys de soledat, ni tampoc a cent anys de violència.

Estem davant d'una llei excepcional: un veritable projecte de reconstrucció de país. Per primera vegada una llei de reparació a les víctimes es planteja enmig d'un conflicte armat actiu. La magnitud de la violència i la barbàrie que ha patit –i encara pateix- aquest país, especialment des dels anys 80 cap aquí, amb prou feines es comença a conèixer. Hi havia milers de veus que ho denunciaven, però fins ara no es comença a evidenciar de manera oberta i lliure, sense que per això hom pugui ser titllat de col·laborador de la guerrilla o de "terrorista". I la pregunta immediata és "què li va passar al país?", "què ens va passar?", "com ho vam permetre?", o en present: com ho permetem?. En aquest sentit és que cal interpretar una dada molt significativa que acaba de donar el govern, i que és el reconeixement públic del nombre de desapareguts forçats del conflicte, és a dir aquells on va haver-hi participació de les forces de l'estat: 58.000 persones, una xifra veritablement esfereïdora.

La llei planteja una restitució econòmica a les víctimes –sigui qui sigui el victimari, fins i tot si aquest és el propi Estat, com en el cas dels falsos positius-, i una restitució de terres, fins a un total de dos milions d'hectàrees, per als camperols desplaçats de les seves finques (recordem que la xifra oficial de l'espoli de terres es calcula en 6,7 milions d'ha.). La llei però, també té grans detractors, com algunes de les associacions de víctimes, que no creuen que el dret a la justícia i a la veritat estiguin contemplats suficientment en el seu extens articulat, i que temen que el seu dret a la reparació pugui quedar en una mera compensació econòmica.

És cert també que la llei deixa molts aspectes per concretar en la reglamentació posterior, però el que realment preocupa és la futura aplicació de la mateixa. Com s'enfrontarà el govern (els funcionaris que hauran d'aplicar la sentència, per exemple) amb el poder armat que en el territori s'ha incautat de les terres?. Quines garanties tindran els que reclamen? Com es protegiran?. Com deia Gandhi, "tot allò adquirit per violència es defensa per violència" i seguint aquest raonament, la por rau en si es podrà evitar un nou bany de sang sobretot a les regions més afectades pel desplaçament i la violència, com ara Córdoba, Urabà, Sucre, el Catatumbo o Montes de Maria, per posar tan sols alguns exemples

L'assassinat d'Ana Fabricia Córdoba

En la mateixa setmana en què es produeix la signatura d'aquesta llei, a Medellín és assassinada la líder comunitària Ana Fabricia Córdoba, quan viatjava en un bus públic. Ana Fabricia era tot un símbol nacional: desplaçada de l'Urabà pels paramilitars després de patir l'assassinat de familiars i amics, també el del seu home, va refugiar-se amb els seus cinc fills en una de les comunes pobres d'aquesta ciutat. Allà li van assassinar dos fills. Ella no va deixar de denunciar que els cossos de seguretat de l'estat estaven al darrera d'aquestes morts. Ni tampoc va deixar de dir a qui la volgués escoltar que sabia que la matarien per la seva denúncia, i per la seva condició de defensora dels desplaçats i dels drets humans. Malauradament va tenir raó.

I no ha estat ni molt menys l'única persona assassinada. Segons fons oficials són més de 20 els assassinats que s'han comès contra líders comunitaris en el que va d'any. Reparar enmig del conflicte no és una tasca senzilla, i aquests assassinats segurament són un clar missatge dels victimaris que intentaran per tots els mitjans no fer-se ni un mil·límetre enrere d'allò que van aconseguir per la violència i la sang. L'extrema dreta li segueix marcant un pols a la dreta santista. Avui el mateix Santos afirmava públicament que a Colòmbia hi havia dues mans negres: la mà de l'extrema esquerra, i la mà de l'extrema dreta: tota una declaració.

Reconeixement de l'existència d'un conflicte armat intern

Malgrat que a la llum del dret internacional sempre hi ha hagut clares evidències de l'existència d'un conflicte armat intern a Colòmbia, el govern d'Uribe no va reconèixer mai la seva existència. Es tractava de

negar qualsevol paper polític a les guerrilles. Tanmateix si aquest conflicte no existia de manera formal, segons la normativa internacional no es podien dur a terme accions de gran embergadura militar per part de l'estat, o bombardejos i atacs com els que va protagonitzar l'exèrcit. Santos va reconèixer fa uns dies que aquest conflicte armat hi és, i l'argument que va utilitzar va ser precisament aquest: que si aquest conflicte armat intern no existia, segons la legalitat internacional no es podien haver dut a terme les accions militars realitzades en els darrers anys, i que per tant, l'expresident i ell mateix haurien d'anar a la *Picota*, la presó bogotana.

A la Llei de Víctimes també ha quedat finalment recollida l'existència del conflicte armat intern a Colòmbia.

Aquesta nova visió del conflicte s'interpreta de nou com un clar distanciament del seu predecessor, i de la seva administració (de la que recordem que en va formar part com a ministre de defensa). També en aquesta clau s'han d'interpretar les declaracions públiques que el president va fer recentment on deia que ell estava a favor de la pau, i que qui no ho estigués era un *malalt mental*.

El distanciament amb l'administració anterior no és baladí. Si bé aquesta va acabar el seu mandat amb els més alts índexs de popularitat, més del 80%, comença a veure's seriosament afectada per les denúncies –i evidències– de corrupció. El seguit d'escàndols que en els darrers mesos han aparegut en els mitjans de comunicació sembla interminable i estan posant en entredit aquesta bona consideració que fins ara es tenia de la gestió de l'expresident Uribe.

Per citar-ne els casos més significatius:

- *Agro Ingresos Seguros*. Un cas en el que es veu implicat l'exministre d'agricultura, Andrés Felipe Arias (anomenat popularment Uribito), quan es van concedir uns ajuts milionaris a finquers i ramaders, de manera suposadament fraudulenta.
- *Las chuzadas del DAS*. Aquest departament encarregat de la seguretat interna que van espionar les converses i els moviments de destacats membres de la Cort Suprema de Justícia, de representants a la càmera, de polítics i membres de l'oposició, d'ONGs...per indicacions sembla ser que de l'entorn presidencial.
- L'anomenat "*Tolemaida resort*". La presó de Tolemaida és on compleixen la seva pena alguns dels militars condemnats per delictes de lesa humanitat. Sembla ser que les condicions de privilegi de què gaudien eren dignes d'un hotel de luxe, fins i tot alguns dels presoners van comptar amb vacances pagades a la platja.
- *Salutcoop* i les empreses prestadores de salut (EPS). Es va destapar recentment el frau que s'havia produït amb les empreses prestadores de serveis de salut, en concret la imputació d'importos milionaris amb càrrec a l'erari públic per prestacions que no s'havien dut a terme mai, i amb les que algú s'havia enriquit de manera força miserable amb la connivència de l'administració.

Recordem per últim, que el mes d'abril havia començat amb un inquietant anunci del president Santos en el que deia que "no s'espia a les minories polítiques i als ciutadans". Probablement una declaració d'aquest tipus només es possible després de vuit anys d'*uribisme*, però també es una mostra d'aquesta voluntat de marcar distància.

La política internacional de Santos: un nou líder regional?

També el mes d'abril el president va fer una visita llampec als EUA per negociar l'entrada en vigor del TLC. El vicepresident, Angelino Garzón, havia abonat el terreny en una visita prèvia en la que es va reunir amb líders sindicals i destacats congressistes. Fruit d'aquestes visites, l'entrada en vigor de l'acord sembla més propera que mai.

Paral·lelament, Santos es va anotar un triomf internacional com a mitjancer i líder regional, en la trobada que va organitzar a Cartagena entre l'expresident hondureny Manuel Zelaya i l'actual president d'aquest país, Porfirio Lobo, i que va permetre el retorn del primer al país, i el reingrés d'Hondures en la sí de l'OEA.

La cursa electoral

Estem ja *de facto* en plena campanya electoral. Tot i que encara no se sap el nom de tots els candidats i que segurament hi haurà sorpreses de darrera hora, la pugna serà dura. Una de les incògnites d'aquests comicis regionals i municipals que tindran lloc el proper dia 30 d'octubre, serà la de conèixer la configuració del nou mapa polític territorial, i especialment quin espai polític té encara reservat l'*uribisme* en els diversos departaments.

De moment, l'exalcalde de Bogotá, Enrique Peñalosa, candidat a l'alcaldia pel partit verd, ha aixecat una gran polèmica en acceptar el recolzament públic d'Alvaro Uribe, i del seu partit de la U. El també exalcalde

i excandidat presidencial Antanas Mockus, líder també del partit verd, i que va disputar la segona volta de les eleccions a Santos, ha abandonat el partit pel seu desacord amb aquest recolzament d'Uribe a Peñalosa.

En una recent enquesta de la revista *Semana*, el principal problema de Bogotá segons el 82% dels enquestats, era el de la inseguretat ciutadana. L'alcalde que surti d'aquestes eleccions haurà de fer front a aquesta problemàtica, així com als greus problemes de mobilitat que actualment pateix la ciutat (problemàtica reconeguda en segon lloc a l'enquesta).

A la ciutat de Cali els temes de seguretat no estan millor. Més de 500 morts violentes en el que va d'any han posat a la població i a les autoritats en situació d'alerta. El govern central, en un gran pla de xoc força mediàtic va decidir enviar 1400 policies a la ciutat per tal de posar fre a aquesta onada violenta que li ha valgut a Cali el sobrenom de "ciutat sense llei". En els poc més de 10 dies que han estat a la ciutat, els policies encapçalats pel seu famós cap, el General Naranjo, han detingut més de 400 suposats delinqüents en redades diàries. Caldrà veure però quins efectes tindran aquestes actuacions a mig i llarg termini, quan els efectius abandonin la ciutat.

Suspensió temporal de l'Alcalde de Bogotá

El procurador general va decidir suspendre de les seves funcions durant tres mesos a l'alcalde de Bogotá, Samuel Moreno, del *Polo Democrático Alternativo*. El procurador afirma que segons les proves que li consten *podia haver comès irregularitats significatives en la concessió de contractes*. Els reiterats escàndols en les contractacions d'algunes de les obres més significatives de la ciutat (especialment les obres de la 26 adjudicades al grup NULE) vinculaven també al seu germà i senador, Iván Moreno, en casos de corrupció. Tot i que la sentència no és en ferm, difícilment Samuel Moreno tornarà a l'alcaldia.

Seguint la legislació, el President havia de nomenar un nou alcalde o alcaldessa. Per fer-ho, va demanar una terna de noms al *Polo Democrático* i finalment la setmana passada va nomenar d'entre la terna a Clara López, que ha passat a ser la nova alcaldessa de la ciutat. Clara López, que havia estat anteriorment secretària de govern a l'alcaldia en l'administració Moreno, era fins ara la presidenta del partit, càrrec al qual ha hagut de renunciar per poder ocupar la cadira de primera edil.

L'onada hivernal

Les grans pluges ocasionades pel fenomen de la *Niña* han continuat aquests mesos, tot deixant enormes zones del país sota les aigües, poblacions incomunicades per la inexistència de vies, i milions de damnificats, en la que ja ha estat denominada com la catàstrofe natural més important de Colòmbia. El fenomen ha posat en evidència la manca d'infraestructures del país, així com la manca de previsió de l'administració davant de possibles catàstrofes naturals. L'ajut humanitari encara no està arribant com era d'esperar, i en molts municipis del país les condicions són francament precàries.

Per sort, sembla que el fenomen remet, i en les darreres setmanes ha deixat de ploure de manera intensa. El problema pot ser que aviat vindrà la temporada ordinària de pluges i que el terra no té més capacitat d'absorció d'aigua, amb la qual cosa es poden tornar a produir afectacions significatives i noves inundacions. Caldrà treballar contrarellotge per reparar i preparar les infraestructures perquè puguin resistir una nova temporada de pluges intenses.

Els ordinadors de Reyes

En una operació de l'exèrcit colombià a l'Equador duta a terme l'any passat va ser abatut el número dos de les FARC, Raúl Reyes, i es van incautar alguns ordinadors. Aquests ordinadors contenien documents que han servit de prova per judicialitzar diverses persones del país, tot vinculant-les a la guerrilla. Fa uns dies, la Corte Suprema de Justícia de Colòmbia va determinar que els continguts dels computadors no tenen validesa jurídica dintre dels processos judicials del país, perquè van ser obtinguts il·legalment.

L'encausament de destacats líders, o la destitució de Piedad Córdoba per part del procurador, s'havien basat en aquestes proves, i ara caldrà veure com queden les seves condemnes si finalment es pot iniciar una revisió judicial dels seus casos.

Altres breus:

L'exgovernador de Cundinamarca, Pablo Ardila, s'instal·larà a Barcelona

Un dels homes més rics de Colòmbia, Pablo Ardila, que havia estat condemnat per corrupció i enriquiment il·lícit, ha decidit instal·lar-se a la ciutat de Barcelona, després de passar 33 mesos a la presó colombiana.

L'informe de desenvolupament humà del PNUD

S'espera que aquest mes de juny es presenti l'Informe de Desenvolupament Humà del PNUD que tracta monogràficament el tema de la terra a Colòmbia. Sense dubte, la terra està a l'origen del conflicte armat del país i s'han aixecat grans expectatives al voltant del contingut de l'informe. Val a dir que la presentació de l'informe s'esperava per a principis d'any i que no s'acaba d'explicar el perquè d'aquest retard.

Agenda legislativa molt significativa

El Congrés ha desenvolupat una agenda legislativa impressionant en aquest primer any de legislatura. A més de la Llei de víctimes i restitució de terres, la Llei d'ordenament territorial, el nou codi de menors, la Llei d'intel·ligència, la Llei de regalies, i altres, han estat debatudes a la Càmera de representants. Ara s'espera que entri a debat una Llei de reforma agrària fonamental per al país.

El jutge Baltasar Garzón

El magistrat Garzón ja ha iniciat els seus treballs a Colòmbia. Oficialment estarà al país assessorant al MAP de la OEA (la *Misión de Apoyo del Proceso de Paz de l'Organització d'Estats Americans*), i ja ha començat a tenir una agenda pública destacada i a aparèixer sovint en els mitjans de comunicació.

***Impunity*: una pel·lícula imprescindible**

El periodista colombià Hollman Morris ha codirigit junt amb Juan José Lozano, aquesta pel·lícula premiada en el festival de cinema de Drets Humans de Ginebra. La cinta intenta explicar alguns aspectes de l'aplicació de la Llei de Justícia i Pau en el país, i tracta precisament d'això, d'impunitat. En la presentació del film, el jutge Baltasar Garzón va dir: *"Esta es una película que debe ser vista en todos los colegios y universidades, debe ser conocida por todo el mundo"*. Aquesta propera setmana es podrà veure per primera –i de moment única- vegada en un cinema de Bogotà.

I per últim, alguns títols destacats de novel·les recents

- 35 muertos, de Sergio Álvarez
- El ruido de las cosas al caer, de Juan Gabriel Vásquez

Julián Artacho
Bogotà
15 de juny de 2011